

475
K E R E X E T A

7
S. 12
D I D A J E

e d o

M A B I A P O S T O L U E N I R A K A S P E N A

A P O S T O L U E N S I N I S K I T Z A

EGILLEAREN BESTE ZERBAIT

- 1.—ORBELAK (1958).
- 2.—BITARGI (1960).
- 3.—JESUKRISTO GURE JAUNAREN BARRI ONA (1960-1961).
- 4.—APOSTOLUEN EGINAK (1961).
- 5.—EGUNEROKO MEZA (1963).
- 6.—GOGARTEAK (1963).
- 7.—DIDAJE (Amabi Apostoluen Irakaspena). — APOSTOLUEN SINISKITZA (1965).

✱

*Zuzenbide onetara egin
zure eskabideak:*

Jaime de Kerexeta
ELORRIO (Bizkaia)

edo-ta,

EDILI, S. A.
Alda. Mazarredo 12 bis
Tel. 23 80 03
BILBAO.

10 J 148

KEREXETA'TAR JAIME

DIDAJE

edo

AMABI APOSTOLUEN IRAKASPENA

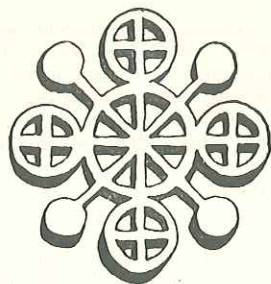

APOSTOLUEN SINISKITZA

Nihil obstat: A. CRUZ DE OMAETXEBARRIA,
Censor Eccl. — Imprimatur: ✠ PAULUS,
Episcopus Flaviobrigensis.
Bilbao, 18 Augusti 1965.

Número de Registro: BI 108.65
Depósito Legal: BI 1689-65

EDILI'k argitaratuta
Alda. Mazarredo, 12 bis
Tel. 23 80 03
BILBAO

DIDAJE (AMABI APOSTOLUEN IRAKASPENA)

SARRERA

“Amabi Apostoluen Irakaspena” izeneko liburutxo —la-burrago “Didaje” gerkar izenez ezagutzen dana—, Eliza Ama Deunaren Kanon barruan ez dagozan kristau-liburuetatik antxiñakoena da, Alkartasun Barriko liburu batzuk baiño zaarragoa be bai, antza.

Elizaren lenengo aldietan oso begirune aundia eutsoen, eta kristau guztiak erabillen eskuetan, bere lorratza geroago idatzi ziran liburu guztietan agertzeraiño.

AURKITZEA

Geroago, alan be, liburutxo onen aztarrenik be ez zan gelditu, guztiz galduta egoala uste izateraiño. Azkenengoz, XI'garren gizaldiko kodize baten gelditu zan, 1095'garren urtean Leon izeneko idazlari batek egindako ieki edo kopia baten. Eta arrezkero, gizaldietan, ixil-ixilik eta galduta egoana, Filoteos Bryennios, Nikomedia'ko gerkar goigotzaiñak Konstantinopla'ko liburutegi baten, 1875'garren urtean, aurkitu eban. Kodize orrek, Erroma'ko Klemente deunaren Idazki biak eta Bernabe'ren Idazkia dakaz, gaiñera.

Zortzi urte geroago, 1883'garren urtean, Bryennios berak argitaratu eban lenengoz Konstantinopla'n gerkerazko idazpuru onezaz: “Amabi Apostoluen Irakaspena, Jerusalem'go Idaztiak dakarrenez...”

Liburutxo onek, Jerusalem'go idaztian, idazpuru bi dakaz: bata, laburra: "Amabi Apostoluen Irakaspena"; eta bestea, luzea: "Amabi Apostoluen bidez Jaunaren Irakaspena atzerriai". Bigarren au da, antza, idazpuru jatorra, lenengoa azken onen laburpena izanik. Geienak, orraitino, idazpuru laburra erabilli dabe, edo-ta "Didaje" bakar-bakarrik.

EGILLEA

Nok idatzi ete-eban "Didaje" liburutxoa? Egillearen izenik ez dakarrenez, ez dakigu nok idatzi eban. Idazpuruak ez dau adierazoten Amabi Apostoluetarikoren batek idatzi ebanik: bertako irakaspen-mamiña, Apostoluen bidez, Jesus Jaunaganaiño beraganaiño eltzen dala baiño.

Jacquier'ek diñoanez, judartartetik etorritako kristauen batek idatzi eban, "Jaunaren anai-lengusu" zan Santiago'ren lagunen batek, antza. Baiña, ori be ez da eritzi ziurra.

NUN IDATZI ZAN?

Lenengotan, batzuek Ejipto'n (Alejandria'n) idatzi zala uste izan eban, geien-geien antxe erabilli zan ezker. Baiña, "mendietan zabaldutako garia" (IX, 4) irakurtean, Ejipto ezin zeitekean, an mendirik ez dago-ta.

Geienak, Siria'n (Antiokia'n) edo Palestina'n idatzi zala uste dabe, Antiokia'n batez be. Antiokia zan, izan be, apostoluen, igarleen eta irakasleen Eliza nagusia; Antiokia zan "irakasle ibiltarien" leku aukeratua; Antiokia'n askatu zan Eliza sinagogatik, eta antxe artu eban lenengoz Kristo'ren jarraitzaileak "kristau" izena (Apost. Egiñak, 11, 26). Didaje be ba-dakar "kistau" izen ori (XII, 4).

NOIZ IDATZI ZAN?

Ori be ez da jakiteko erraz.

Didaje, Bernabe'ren Idazkia ta Hermas'en Artzaiña, irurak alkarren ondokoak dira; baiña Didaje irurotatik aurrenengoa, antxiñakoena, itxuraz.

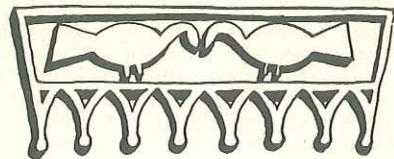
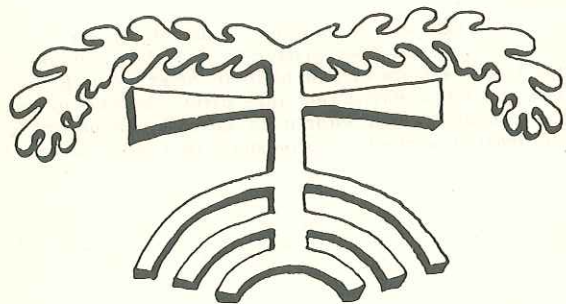
Bryennios'ek, Harnack'ek eta J. Muilenburg'ek, 120'tik 160'garren urte bitartean jarten dabenarren, Funk'ek eta oraingo aztertzaile jakitunenak lenengo gizaldiko azkenengo urteetan egin zala diño, 80'garren urtetik 100'garren urte bitartean.

Didaje, gerkeraz idatzi zan, Alesander Aundiak artu eban lurraldeetara eroan eban Koine izeneko izkeraz. Izker ori aldi areitan —bigarren gizaldiko azkenetaraiño beintzat— Grezia'n bakarrik ez, baita Siria'n, Ejipto'n, Ipar-Afrika'n, Erroma'n eta Prantzia'ko ego-aldian be erabilli zan, kulturalan eta artu-emonetan batez be.

Didaje'ren idazkera, oso laua, argia ta esaera laburrekoa da: irakasteko liburuari dagokiona, lenengo aldietako kristau-irakatsia iragarten zanez, Jesukristo'ren Barri Ona lez. Beraz, gai oso sakon, mamintsu ta eraginkorra izanarren, ez da literatura-idazkera, irakaspen-idazkera baiño, bakun, lau ta ulerterraza baiño, egilleak biotza Kristo'ren garretan eukala idatzitakoa.

Beraz, literaturari dagokionez, indarrrik ez ba'dauko be, arimarentzat eta benetako kristau-bizitarako ba-dauko indarra ugari. Eta kristau-bizitza ondo ta artez eroateko indarra bakarrik ez, baita Kristo'ren alde bizia emoteko be emoten dauku liburutxo onek adorea ta garra, lenengo iru gizaldietako martiri errime ta ospetsuak izan eban adore bera.

DIDAJE

edo

AMABI APOSTOLUEN IRAKASPENA

Amabi Apostoluen bidez Jaunaren irakaspena atzerriai ⁽¹⁾.

I

BIDE BIAK

1. Bide bi dagoz ⁽²⁾: bata bizitzakoa, ta bestea eriotzakoa; baiña aundi-aundia da bide bion artean dagoan aldea ⁽³⁾.

BIZITZAKO BIDEA. — KRISTAU-ONOIMENAK

2. Beraz, auxe da bizitzako bidea:

Lenengo, zu egin zaituan Jaungoikoa maite izango dozu ⁽⁴⁾; bigarren, zeure lagun-urkoa zeure burua lez. Eta zuri jazo dakizun nai ez dozun edozer, ez egiozu zuk be besteri egin ⁽⁵⁾.

(1) «Apostoluen ikasbidea» ta «Jaunaren ikasbidea»: Apost. Egiñ. 2, 42 ta 13, 12; Tito, 2, 10, eta Jon'en 2.ª, 9.

(2) Latinezkoak, «gizaldi onetan» geitzen dautso. — Jer. 21, 8; Baruk, 4, 1; Esakerak, Prov. 12, 28; Mat. 7, 13-14.

(3) Mat. 7, 14.

(4) Mat. 22, 37-39; Ecli. 7, 30; Deut. 6, 5; Leb. 19, 18.

(5) Bizitzako bidea argitzen dauan argia, maitasun-agindua da. «Beraz, besteak zuei egin dagitzuena, egiezue zuek be arei»: Mat. 7, 12. Orixte da «urrezko agindua».

3. Esandakoon ikasbidea auxe da: Bedeinkatu egizuez madarikatzen zaituenak, eta erregutu egizue zuen arerioen alde; barau be egizue aurrean zarabillezen alde. Izan be, zer egiten dozue geiegikorik, maite zauezanak maite izanaz? Ez ete-dabe atzeritarrak orixe be egiten? Zuek, barriz, maite egizuez gorroto dautsuenak, eta ez dozue areriorik izango (6).

4. Alde egizu aragizko ta gorputzeko zalekerietatik. Norbaitek eskumako matraillan matraillako bat emoten ba'dautsu, erakutsi egiozu ezkerrekoa be, ta zindo-zindoa izango zara.

Norbaitek milla baten *bidean* beragaz joateko beartzen ba'zaitu, lagun egiozu alakoari milla bi egiten (7).

Norbaitek soin-gaiñekoa* kentzen ba'dautsu, barruko jantzia* be emon egiozu.

Norbaitek zeurea dana kentzen ba'dautsu, ez egiozu barriro eskatu: ezin egin daikezu-ta (8).

LIMOSNA

5. Eskatu dagitzun edonori, emon egiozu ta ez egiozu barriro eskatu (9): Aitak guztiai bakoitzaren ondasunetatik emon daitela nai dau-ta.

Zoriontsua, aginduaren eraz emon dagiana!, alakoa errubagea da-ta. Artu dagianaren zoritzarra, ostera! Beartsu da-goalako artzen ba'dau, errubagea da, bai. Bearrizanik izan bagarik, artu egiten dauanak, barriz, zegaitik eta zetarako artu eban erantzun bear izango dau. Giltzapean sartuko dabe, ta egin ebanari buruz aztertua izango da; eta azkenengo txanpona ordaindu arte, ez da andik urtengo (10).

Onetzaz, auxe be esan zan: Izerditu dakizula eskuetan zure limosna, nori emoten dautsazun jakin dagizun arte (11).

(6) Mat. 5, 43-48; Luk. 6, 27-28; 31-36.

(7) Mat. 5, 39, 48; Luk. 6, 29; Mat. 5, 41.

(8) Mat. 5, 40; Luk. 6, 29.

(9) Luk. 6, 30; Mat. 5, 42 (ez dakar bigarren ataltxoan).

(10) Erruki-egitadai buruz, ikusi Mat. 5, 7; Ecli. 29, 11; Mat. 5, 25 eta 26.

(11) Ba-ekian au Agustín deunak (*In Ps.* 102, 12*), baita Gregorio Aundiak be (*Reg. Past.* III, 20). Baiña ez dator Biblian.

* Soin-gaiñeko: capa, manto. — * Barruko jantzia: túnica.

PEKATARIAI BURUZKO IKASBIDEA

1. Ikasbideko bigarren agindua (12):

2. Ez dozu iñor ilgo. Ez dozu ezkon-naasterik* egingo. Ez dozu gazterik ustelduko (13). Ez dozu aragikeririk egingo. Ez dozu sorginkeririk ez aztikeririk* egingo (14). Ez dozu semerik aren amaren sabelean ilgo, ezta sein barriari bizitzarik kenduko be. Ez dozu iñoren ondasunen gurari bidebagekorik izango.

3. Ez dozu guzurrez ziñik egingo*. Ez dautsazu iñori egin ez dauan gauzarik ezarriko. Ez dautsazu iñori irain baltzik ezarriko. Ez dautsazu iñori gorrotorik* izango (15).

4. Ez zara bikoitza izango, ez adimenez ez berbaz: toleskeria* eriotz-sarea da-ta (16).

5. Zure itza ez da guzurtia ez utsa izango, egiñez bete baiño (17).

6. Ez zara diru-gose izango, ez lapur, ez azaluts, ez maltzur, ez arro. Zure lagun-urkoaren aurka ez dozu asmo txarrik gertatuko (18).

7. Ez dautsazu iñori gorrotorik izango; batzui erantzun egingo dautsezu, ostera, ta beste batzui erruki izango zakiez (*zaiakez*); erregutu egingo dozu batzun alde, ta beste batzuk zeure arima lez maite izango dozuz.

III

GAIZTAKERITIK ALDE EGIN

1. Alde egizu, ene seme, edozein gaiztakeritik eta gaiztakeri dirudian edozetatik.

2. Ez zaitze asarrekeri izan, asarrekeriak gizerailtzara daroa-ta. Susmo txarreko be ez zaitze izan, ezta eztabaidakari ez arroko be: guztiotatik gizerailtzak datoz-ta (19).

(12) Mat. 19, 16-19.

(13) Leb. 18, 22; 20, 13; Errom. 1, 27; 1.ª, 6, 9. Garbitasunaren kontrako iru pekatu.

(14) Sorginkeria, debekatuta: Apost. Egiñ. 8, 9, 11; 6, 8. Aztikeriak: Gal. 5, 20; Agerp., Apoc. 9, 21; 18, 23; 21, 8; 22, 15.

(15) Mat. 5, 33; Esak., Prov. 20, 20; Mat. 5, 22.

(16) Esak., Prov. 11, 13; Ecli. 5, 9; Esak. 14, 27; 21, 6.

(17) Mat. 23, 3; Sant. 1, 22; Jon'en 1.ª, 3, 18.

(18) Kor. 1.ª, 5, 10, 11 ta 6, 11.

(19) Mat. 5, 22; Tito, 1, 7; Esak. 22, 24, 25.

* Ezkon-naaste: adulterio. — * Aztikeriak: artes mágicas. — * Guzurrez zin egin: perjurar. — * Gorroto: rencor, ojeriza. — * Toleskeri: doblez.

3. Ene seme: ez zaitetz zalekoa izan, zalekeriak aragikerira daroa-ta; gai gordin-barritsu be ez zaitetz izan, ezta begietan arroa be: guztiotatik ezkon-naasteak datoz-ta (20).

4. Ene seme: ez zaitetz aztia * izan, aztikeriak sasijaungoiko-gurtzara daroa-ta. Lilluratzaillea be ez zaitetz izan, ez izartari *, ez garbiketa-zale be, ezta orrelakorik ikusi ez entzun be ez egizu nai: guztiotatik sasijaungoiko-gurtza dator-eta (21).

5. Ene seme: ez zaitetz guzurti izan, guzurak lapurretara daroa-ta. Ezta dorukoi ez arroputz be: guztiotatik lapurretak datoz-ta.

6. Ene seme: ez zaitetz mormoxetalaria izan, mormoxetak biraoa daroa-ta. Ezta arro ez buru-gaiztoa be: guztiotatik biraoak sortzen dira-ta (22).

ON DANA EGIZU

7. Otzana izan zaitetz, ostera: otzanak lurraren jabe egingo dira-ta (23).

8. Izan zaitetz iraunkor eta errukior eta tolesbagea, bake-tsu ta ona, ta entzun zenduzan berbai buruz bildurtsu beti (24).

9. Ez dozu zure burua gora jasoko, ezta zure arimari ausarkeririk egiten itzi be. Ez bedi zure biotza arroakaz batu, zuzenakana ta apalakana biurtu baiño (25).

10. Jazo dakizun edozer, ontzat artu bear dozu, Jaungoikoak eratu ezik ezer jazoten ez dana jakifinik (26).

IV

1. Ene seme: gogoratu egizu gau ta egun Jaungoikoaren itza iragarten dautsuna (27), eta begirunea izan egiozu, Jau-

(20) Mat. 5, 28.

(21) Le. 19, 26, 31; Deut. 18, 10, 11. Antxiña, sorginkeri-garbiketa asko egiten ebezan, geisoak eta griña txarrak uxatzeko.

(22) Esak. 16, 28; Jud. 16; Filip. 2, 14; Pedr. 1.ª, 4, 9; Kor. 1.ª, 10, 10; Tito, 1, 7; Pedr. 2.ª, 2, 10.

(23) Kol. 3, 12; Tesal. 1.ª, 5, 14; Mat. 5, 5; Ps. 36, 11.

(24) Tesal. 1.ª, 4, 11; Is. 66, 2.

(25) Esak. 19, 18; Mat. 23, 11, 13; Errom. 12, 16.

(26) Ecli. 2, 4; Errom. 6, 28; Mat. 10, 29 ta 30.

(27) Iragarleak: apostolu, igarle, irakasle, gotzain eta laguntzaille edo diakonuak. Ikusi Ebert. 12, 25 eta 13, 7.

* Aztzi: mago, agorero, adivino. — * Izartari: astrólogo.

nari lez (28): Jaunaren agintaritza iragarten dan tokian (29), Jauna be antxe dago-ta.

2. Billatu egizuz egunero santuen arpegiak, arein itzetan atsedena artzeko (30).

3. Ez dozu banatzerik biztuko (31); baketu egizuz, ostera, burrukan diarduenak. Epai zuzena emongo dozu. Oker egifiai buruzko zure epaiak norkeri bagarikoa izan bear dau (32).

4. Zerbait jazoko dan ala ez dan, ez izan ezbairik (33).

5. Ez zaitetz izan artzeko eskua luzatzen dabenetarikoa ta ez emoteko itxi egiten dabenetarikoa (34).

6. Zure eskuen lanaz zerbaiten jabe egiten ba'zara, emon egizu aretik zure pekatuak ordaintzeko.

7. Ez luzatu emoteaz, ezta naigabetsu emon be: sari onaz ordaintzen dauana nor dan ba-dakizu-ta (35).

8. Ez egizu beartsua alboratu, zure ondasun guztiak zeure anaia-gaz zatika bananduko dozuz, ostera (36); ez dozu eze-gaitik esango: "Au neurea da" (37). Izan be, ondasun illeziñetan eskuartzen ba'dozu, zenbat geiago ilkorretan? (38).

KRISTAU-SENDIARI BURUZKO EGINBEARRAK

9. Ez kendu zure eskua zure semeagandik, ezta zure alabagandik be: gaztetarik arei Jaungoikoaganako bildurra erakutsiko dautsezu, ostera (39).

10. Zure Jaungoiko berberagan ustea dabenen zure otseifari naiz mirabeari, ez agindu era garratzez: bion gaitetik dagoan Jaungoikoaganako bildurra galdu ez dagien. Jauna ez dator norkeriz dei egiten-eta, Aren Espirituak atondu dauzainai (dei egiten) baiño (40).

11. Zuek, barriz, morroiok, esana egiezue zuen ugazabai, Jaungoikoaren ereduari lez, begirunez eta bildurrez (41).

(28) Mat. 10, 40; Galat. 4, 14.

(29) Pedr. 2.ª, 2, 10; Jud. 8.

(30) Santuak: kristauak, anaiei Eliza.

(31) Kor. 1.ª, 1, 10; 11, 18; Mark. 9, 50; Errom. 12, 18; Kor. 2.ª, 13, 11.

(32) Deut. 1, 17; Esak. 24, 23.

(33) Txataltxo au ulergaitza da. «Jaungoikoaren asmoak» adierazoten dauala diño Harnack'ek. —Jon'en 1.ª, 5, 13-15.

(34) 5'etik 8'rako atalak, txirroi buruzko kristau-eginbearrak dira. —Apost. Eg. 20, 35.

(35) Apost. Egiñ. 4, 32-35; Kor. 2.ª, 9, 7; Pedr. 1.ª, 4, 9.

(36) Ecli. 4, 5.

(37) Apost. Egiñ. 2, 44; 4, 32.

(38) Errom. 15, 27; Bernabe, 19, 8.

(39) Eres., Ps. 34, 12; Efes. 6, 4. Polikarpo, Filip. 4, 2.

(40) Efes. 6, 9; Ecli. 4, 6; 7, 11; Errom. 8, 29, 30.

(41) Efes. 6, 5-8; Kolos. 3, 22; Tito, 2, 9; Pedr. 1.ª, 2, 18.

12. Zaluskeria dan edozeri ta Jaungoikoari gogoko izan ez dakion edozeri, gorroto izango dautsazu.

13. Ez egizuz itzi Jaunaren aginduak, artu dozuna gorde baiño, ezer geitu ez kendu bagarik.

PEKATUEN AUTORTZA

14. Batzarrean (*elizan*), autortu egizuz zure pekatuak, eta otoitzetara ez urreratu barru txarraz (42). Orixe da bizitzabidea.

V

1. Eriotzako bidea, barriz, auxe da:

Lenengo ta bein, bide txarra ta biraoz beterikoa da: eriotzak, ezkon-naasteak, zalekeriak, aragikeriak, lapurretak, sasi jaungoiko-gurtzak, sorginkeriak, aztikeriak, indarrezko ostuteak, guzurrezko autorrak, azaluskeriak, biotz bikoitza, iruzur, arrokeri, dongakeri, arropuzkeri, diru-gosea, berba gordiñak, ikusi-eziñak, ausarkeria, aundikeri ta ustekeria (43).

ERIO TZAKO BIDEARI JARRAITZEN DAUTSOENAK

2. Onak aurrean darabillezanak jarraitzen dautsoe bide oni, baita egiaren arerioak, guzurraren maitatzailleak, zuzentasunezko saria ezagutzen ez dabena, ona danaren eta epai zuzen-zaleak ez diranak, onaren zaintzailleak izan bearrean txarrenean diranak be bai; otzantasunetik eta eroapenetik urrun dagozanak, uskerien maitatzailleak eta sari-zaleak, txiroaren erruki ez diranak, atsekabetuari buruz naigabetzen ez diranak, euren Egillea ezagutzen ez dabena, euren semeen iltzailleak, Jaungoikoaren izakiaren galtzailleak; beartsua bertan bera izten eta naigabetua estutzen dabena; aberatsen bitartekoak *, txiroen ebazle zuzenbakeak, pekatu guztietan jakintsuak. Pekatu guztiotatik askatuta egon zaiteze, ene semeek! (44).

(42) Deut. 6, 18; 12, 25; Ps. 118, 128; Leb. 18, 30: «Bete nire aginduak». «Ez geitu, ezta kendu be ezer»: Deut. 1, 22; Ecles. 3, 14; Agerp., Apoc. 22, 18, 19. —«Elizan»: pekatuen agirizko autortza. Sant. 5, 16. —«Barru txarraz»: Ebert. 10, 22.

(43) Mat. 15, 19; Mark. 7, 21-22; Errom. 1, 29-30; Kolos. 3, 18.

(44) Ps. 4, 3; Agerp., Apoc. 22, 15; Pedr. 2., 2, 5; Jon, 7, 24; Gal. 5, 22.

AGINDUAK ETA BURUBIDEAK

1. Begira, gero!: ez zagizala iñok Ikasbideko bide onetatik aldendu, alakoak Jaungoikoagandik kanpora irakasten dautsu-ta (45).

2. Jaunaren buztarri guztia eroan ba'daikezu, zindo-zindoa izango zara-ta; guztia ezin eroan ba'daikezu, barriz, egizu al daitezuna.

3. Janariari buruz, bete egizu al daitezuna; alan be, sasi-jaungoikoen irudiai eskifitakotik ez egizu ezelan be jan, jaungoiko illen gurkeria da-ta.

LITURJI-OARRAK

VII

BATEOA

1. Bateoari buruz, olantxe bateatu: guzti ori aurretiaz esanda gero, bateatu egizue Aitaren, eta Semearen, eta Espiritu Santuaren izenean, ur bizitan *.

2. Ur bizia ez ba'daukazu, beste uretan bateatu. Ur otzetan ezin egin ba'daikezu, ur berotan egin (46).

3. Ez bata ez bestea ez ba'daukazu, barriz, isuri egizu ura buru-gaifera iru bidar, Aitaren, eta Semearen, eta Espirituaren izenean.

4. Bateo-aurretik, barau egin dagiela bateatzen dauanak eta bateatua izan bear dauanak, baita barau egin daikkeen beste batzuek be. Bateatua izan bear dauanari, barriz, egun bat edo bi lenago barau egin dagiala agindu egiozu.

VIII

BARAUAK

1. Ez beitez izan zuen barauak azalutsak egiten dabezanean (47): oneik larunbat osteko bigarren eta bosgarren egu-

(45) Errom. 16, 17.

(46) Len, batcatzeko, uretan sartzen eben.

(47) Mat. 6, 16; Luk. 18, 12. «Azalutsak», Alkartasun Barrian, parrisotarrak dira geienetan (oneik, Legeko izkia edo letra bai, beteten eben, baiña Legeko espiritua il egiten eben). Ikusi Hermas, V, 1.

* Bitarteko: abogado. — * Ur bizi: agua corriente.

nean egiten dabe barau-ta. Zuek, barriz, laugarren egunean eta gertatze-egunean (*barikuan*) egin barau ⁽⁴⁸⁾.

KRISTAU-OTOITZA

2. Otoitz be ez dozue azalutsak lez egin bear, Jaunak bere Barri Onean agindu eban ez baiño; olantxe egingo dozue otoitz ⁽⁴⁹⁾:

Zeruko gure Aita,
santifikatua izan bedi zure izena ⁽⁵⁰⁾,
etorri bedi zure erreñua,
egin bedi zure naia
zeruan lez lurrean be.
Emon egiguzu gaur gure eguneroko ogia ⁽⁵¹⁾.
Eta parkatu eiguzuz gure zorrak,
geuk be gure zordunai (*zorrak*) parkatu egiten dautsegu-zanez.

Eta ez gagizuz zirikaldira eroan,
gaitzetik zaindu baiño.
Gizaldietan al-izatea ta aintza zeure da-ta.

3. Orrelaxe egingo dozue otoitz egunean iru bidar ⁽⁵²⁾.

EUKARISTIA

IX

JAUNARTZE-AURREKOA

1. Eukaristiari buruz, olantxe egin bear dozue ⁽⁵³⁾:
2. Lenen, edontziari buruz ⁽⁵⁴⁾:
Eskerrak emoten dautsuguz, gure Aita orri, Dabid zure

(48) Larunbat edo zapatu osteko bigarren eta bosgarren eguna: astelena ta eguena; laugarrena ta gertatze-eguna: eguaztena ta barikua.

(49) Emengo «Aita gurea» Mateo'gandik artuta dago (6, 5-13), aldakuntza txiki batzukaz; zertxobait geituta be bai. Konturatu ezkerro, izan be, *Didajé* Bibliako berba edo gogapen pillo bat baiño ez da (Huber, 69, 48'gn. oarra).

(50) «Santifikatu» itzak, «santu danez goratua, aintzatua, bedeinkatua, gora jasoa» adierazoten dau emen. (Ikusi BAC, 207'gn. zenbakia, 72'gn. orri.).

(51) «Gure eguneroko ogia»: beste batzuek, «bear dogun ogia» dakarre.

(52) Daniel, 6, 10; Apost. Egiñ. 2, 15; 3, 1; 10, 9, 30.

(53) «Eukaristia» itza, bitara artu daiteke: a) eskerrak emoteari buruz, eta b) Jaunaren gorputz-odolaren ariari lez. Emen, azken orri adierazoten dau, antza (Huber, 73'gn. orri.).

(54) *Didajé*'k edontziarena lenengo egiten dala diñoanarren, ogiaren urrengo egiten da. Ikusi Luk. 22, 17; Kor. 1.ª, 11, 23. Geroago, barriz (IX, 5), «zuen Eukaristiatik inok ez dagiala jan ez edan» diño zuzen.

morroiaren masti santuagaitik, zure (*Seme ta*) Morroi Jesus'en bidez erakutsi zeuskun mastiagaitik ⁽⁵⁵⁾:
Zeuri aintza gizaldietan ⁽⁵⁶⁾.

3. Gero, (*Ogi*) banatzeari buruz ⁽⁵⁷⁾:

Eskerrak emoten dautsuguz, gure Aita orri, zure (*Seme ta*) Morroi Jesus'en bidez erakutsi zeuskun bizitza ta ezagueragaitik:

Zeuri aintza gizaldietan.

ELIZAREN ALDE OTOITZA

4. (*Ogi*) zati au mendietan zabaldua egoanez, eta, batuta, bat egin zanez, zure Eliza be lurreko bazterretatik zure Erreñuan batua izan daitela ⁽⁵⁸⁾: gizaldietan Jesukristo'ren bidez aintza ta al-izatea zeurea da-ta.

“EZ EMON DONETUA TXAKURRAI!”

5. Jaunaren izenean bateatuak dagozanak baiño beste inok ez dagiala zuen Eukaristiatik jan ez edan ⁽⁵⁹⁾. Orri buruz be Jaunak auxe esan eban: “Ez emon donetua txakurrai!” ⁽⁶⁰⁾.

X

JAUNARTZE-OSTEA

1. Eta ase * ondoren, olantxe emongo dozuez eskerrak ⁽⁶¹⁾:
2. Eskerrak emoten dautsuguz, Aita Santu orri, zure Izen

(55) Dabid, «Jaungoikoaren morroi»: Ps. 17, 1; Is. 37, 35; Luk. 1, 69. Jesus, «Jaungoikoaren morroi»: Apost. Egiñ. 3, 13, 26; 4, 27, 30; Mat. 12, 18. — Huber'ek, «Seme ta Morroi» dakar, geroago lez; Ruiz Bueno'k, «Morroi» bakarrik.

(56) Barri Onean eta Elizaren lenengo aldietan, otoitza Zeruko Aitari egiten yakon.

(57) Apostol. Egiñ. 2, 42; Kor. 1.ª, 10, 16; 11, 24.

(58) «Zure Erreñua»: Eukaristia ez da Jesus'en Nekaldi-gomutapena bakarrik, Jaunaren gero Erreñu goragarriaren gomutapena be da. Erreñu ori da Elizaren itxaropena ta guztion uste osoa. Eliza, barriz, Erreñu orretako bidea da.

(59) «Jaunaren izenean bateatuak»: «Jaunaren aldetik eta aginduz bateatuak» adierazoten dau. — Apost. Egiñ. 19, 5.

(60) Mat. 7, 6. Argi ikusten danez, otoitz onetan berba gutziz lauak erabilten ebezan, sinismen eta itxaropen sendoz batera. Otoitzok, eliz-tarrak esaten ebezan, antza danez.

(61) Jon, 6, 12; Korint. 1.ª, 11, 20-22.

* Ase: saciarse, hartarse.

ntuagaitik ⁽⁶²⁾, zure (*Seme ta*) Morroi Jesus'en bidez, geure otzetan bizi zeitela egin zenduan Izenagaitik, eta ezaguetzoko zeuskun jakintzagaitik eta sinismenagaitik eta ezilkortamagaitik*.

Zeuri aintza gizaldietan.

3. Zeuk, Jaun guztiz Altsu orrek!, egin zenduan dana zure izenagaitik, eta Zeuk emon zeutsen gizonai janaria ta laria euron gozamenerako, eskerrak emon egizuezan ⁽⁶³⁾.

Guri, ostera, bezuzatzat* gogozko janaria ta edaria, ta beko bizitza emon zeuskun, zure (*Seme ta*) Morroi Jesus'en dez.

4. Altsua zaralako batez be emoten dautsuguz eskerrak: zeuri aintza gizaldietan ⁽⁶⁴⁾.

ELIZAREN ALDE OTOITZA

5. Gogoratu egizu, Jaun orrek!, zure Eliza, gaitz guztitik maindu dagizun, eta zure maitasunean bete-betea egin dazun ⁽⁶⁵⁾;

eta donetuta, batu egizu lau aizetatik, arentzat atonduan zure Erreiñuan ⁽⁶⁶⁾:

gizaldietan al-izatea ta aintza zeurea da-ta.

“ZATOAZ, JAUNA!”

6. Betor grazia ta igaro bedi mundu au ⁽⁶⁷⁾.

Hosanna Dabid'en Jaungoikoari! ⁽⁶⁸⁾.

Santu izan daitena, urreratu daitela.

Santu izan ez daitena, garbatu daitela.

Maran atha! Amen ⁽⁶⁹⁾.

(62) «Aita Santu»: Jesukristo'k bere Aitari esan utsazan berbak: n, 17, 11. — «Zure Izen santuagaitik»: Jon, 17, 26, eta 1, 14.

(63) Ruiz Bueno'k, au zertxobait aldatuta dakar. Nik Huber'i ja-aitu dautsat.

(64) Agerp., Apoc. 11, 17; Eres., Ps. 88, 9; Luk. 1, 49.

(65) Mat. 6, 13; Jon, 17, 15; Jon. 17, 23; Jon'en 1.ª, 5, 2.

(66) Is. 11, 12; Mat. 24, 31. «Donetuta»: Jon, 17, 19; Efes. 5, 25; Ebert. 10, 10. — «Zure Erreiñuan»: Mat. 25, 34; Ebert. 11, 16.

(67) Pedr. 1.ª, 1, 13. Jesus'i buruz lenengo kristauen ikusmiña: Agerp., Apoc. 22, 17; Mat. 5, 18; Korint. 1.ª, 7, 31; Pedr. 2.ª, 3, 10.

(68) «Hosanna»: Josiah-nna'ren izki-aldakuntza: «onik atara egizu»

ierazoten dau. Gero, gizon opetsuak abegi onez artzeko pozez beteko berba lez erabilten zan (BAC, 207 zenbak., 438'gn. orri). Orre-
titik, gaur eguzez batzuek «Goral» ta «Aintza!» itzaz biurtzen dabe.

«Dabid'en Jaungoikoa»: Mark, 11, 9; Jon, 12, 13; Mat. 22, 42-45; Ebert. 12, 10.

(69) «Maran athá»: aramearren esakera, «Zatoz, Jauna!» adierazoko. Otoiixo au, lenengo kristauak erabilten eben. Ikusi Korint. 1.ª, 22; Agerp., Apoc. 22, 17-21.

* Ezilkortasun: inmortalidad. — * Bezuzata: regalo, dádiva.

IGARLEAK

Itzi egiezue igarleari eurak nai dagien beste esker emoten ⁽⁷⁰⁾.

(*Orain datorrena —7'garren ataltxo au—, kopto atala da, Did. c. 10/12, Papiro Or. 9721, 1924'garren urtean argitaratua*):

IGURTZIA

7. Igurtziteko orioari buruz, olantxe emongo dozuez eskerrak:

Eskerrak emoten dautsuguz, gure Aita orri, zure Seme Jesukristo'ren bidez erakutsi zeuskun igurtziteko orio one-gaitik. Zeuri aintza gizaldietan.

GUZTIETARIKO OARRAK

XI

APOSTOLUAK ETA IGARLEAK. — IKASBIDEARI

ZINTZOTASUNA

1. Beraz, len esandako guztia irakasten zuekana etorri daitena, artu egizue alakoa.

2. Baiña, irakasleak, okertuta, galdukerirako beste irakas-bide bat irakasten ba'dautsue, alakoa ez egizue entzun. Zuen zindokuntza ta Jaunaren ezaguera geitzeko irakasten ba'dautsue, barriz, alakoa Jauna bera lez artu egizue! ⁽⁷¹⁾.

APOSTOLU IBILTARIA ⁽⁷²⁾

3. Apostoluai ta igarleari buruz, Barri Oneko aginduaren eraz egizue:

4. Etorri dakizuen edozein apostolu, Jauna legetxe izan daitela artua.

(70) Eliztarrak otoiok ezaten ebezan bitartean, «igarleak» goi-argiak ekarten eutsazan otoiok egin eukeazan.

(71) «Beste irakasbide bat»: Jon'en 2.ª, 10; Pedr. 2.ª, 2, 1; Iñazio Mart., Ef. 9, 1. — «Jauna bera lez artu»: Mat. 10, 40; Jon, 13, 20; Iñazio Mart., 6, 1.

(72) Apostolu ta igarle ibiltariak: Barri Ona iragarten batetik bestera ibiltzen ziranak. Guztiok «apostolu» izenaz ezagutzen ziran («apostolu» itzak, «bialdua» adierazoten dau). Ikusi Apostol. Egiñ. 14, 4, 14; Errom. 16, 7; Korint. 1.ª, 15-7; Agerp., Apoc. 2, 2. — «Igarleari» buruz: Korint. 1.ª, 12, 28, 29; Efes. 2, 20; 3, 5; 4, 11; Agerp., Apoc. 18, 20. Gaiñera, Apostol. Egiñ. 11, 27, 28; 13, 1; Gorint. 1.ª, 14, 29-30.

5. Alan be, ez da geldituko egun bat baiño geiago. Bear izan ezkerro, beste egun bat geiago. Iru egun gelditzen ba'da sasi-igarle da (73).

6. Apostoluak, urteteen, ez begi beragaz ezer eroan, janarizat ogia izan ezik, beste ostaturen batera eldu arte. Dirua eskatzen ba'dau, sasi-igarle da.

EZ EBATZI IGARLEA

7. Ez egizue zirikatu ez aztertu espirituz berba egin dagian igarlerik: edozein pekatu parkatua izango da-ta; pekatu ori, ostera, ez da parkatua izango (74).

8. Alan be, ez da igarle espirituz berba egiten dauan edonor, Jaunaren ekanduk daukazana baiño. Beraz, benetako igarlea ta sasi-igarlea bere ekanduetatik ezagutuko da (75).

BESTE EZAGUERA BATZUK

9. Gaiñera, espirituz maia gertatzeko agintzen dauan igarleak, ez dau maitik jango; bestela, barriz, sasi-igarle da (76).

10. Era berean, egia irakatsi bai, baiña irakasten dauana egiten ez dauan igarlea, sasi-igarle da (77).

11. Elizaren lureko ezkutapenerako (78) lan egiten diarduan igarle aztertua ta benetakoa bai, baiña berak egiten dauana egiten irakasten ez dauana, ez dozue zuek epaituko: aren epaia Jaungoikoari dagokio-ta. Beste arenbeste egin eben antxiñako igarleak be (79).

12. Baiña, "dirua emon egidazu" edo antzerakoren bat diñoana, alakoa ez egizue entzun (80). Beste beartsuen ba-

(73) «Sasi-igarle» = sasi-irakasle. Mat. 7, 15; 24, 11, 24; Pedr. 2.ª, 2, 1; Agerp., Apoc. 16, 13; 19, 20; 20, 10.

(74) «Igarleak»: Espiritu Santuaren doaiak ebezala, Barri Ona iragarten batetik bestera ibiltzen ziran irakasleak: Bernabe, 16, 9; Hermas, XI'gn. agindua; Justino, Dial., 82; Ireneo, Adv. Hear. 2, 32, 4; Eusebio, Eliz-Edestia, V, 17. — «Espirituz berba egin»: Korint. 1.^a, 12, 3; 14, 2; Apoc. 1, 10; 4, 2; 17, 3; Hermas, 1.º ikusk., I, 1-3; II, 1. 1; antzekoa: IX, 1, 4. Galerazotze ori, onartuta dagoan igarleari buruz da: igarlearen bidez, Espiritu Santuak egiten dau berba-ta: Korint. 1.ª, 2, 15; Mat. 12, 31.

(75) Mat. 7, 21-23; Hermas, XI'gn. agindua, 7, 16.

(76) Txiroentzat atondutako maiari buruz diño, antza.

(77) Mat. 23, 3; 5, 19; Iñazio Mart.: Ef. 15, 1, 2.

(78) Esaera ori ulertzea, guretzat gaitz da, baiña gutzit erraza Di-daje'ren irakurleentzat, Harnack'ek diñoanez.

(79) Azken-igarleok, Alkartasun Zaarreko igarleak dira.

(80) Mat. 50, 8; Apost. Egiñ. 8, 12-18; Mikeas, 3, 11.

zuentzat emon dagizuela ba'dirautsue, barriz, alakoa ez begi jok ebatzi.

XII

BIDAZTIAK ETA LAN-BAGEAK

1. Jaunaren izenean datorkizuen edonor, onartua izan daitela. Alakoa aztertuta gero ezagutu egingo dozue: eskuma ta ezkerrean epaitzeko beste adimen ba-daukazue-ta (81).

2. Etorbarria bidazia* ba'da, al dagizuen laguntza emon egizozue. Alan be, ez da geldituko zuen artean egun bi baiño geiago, edo-ta, bear izan ezkerro, iru egun (82).

3. Lanbideren bat izanik, zuen artean errilagun egin nai ba'dau, barriz, lan egin eta jan dagiala.

4. Lanbiderik ez ba'daki, zeuok ornidu zuen zurtasunari dagokionez, zuen artean kristau alperrik bizi ez daiten.

5. Orretara egin nai ez ba'dau, Kristo'ren salerosle da. Kontuz orrelakoak! (83).

XIII

IGARLEAI TA IRAKASLEAI JANARIA EMON

1. Zuen artean bizilagun gelditu nai dagian benetako edozein igarle, bere janariaren gei da.

2. Era berean, benetako irakaslea, langillea lez, bere janariaren gei da (84).

3. Beraz, dolaretako* ta soloetako, idien eta ardien asi-kin gutziak artu ta igarleai emongo dautsezuz: zuen abade-buruak, eurak dira-ta (85).

4. Igarlerik ez ba'daukazue, barriz, txiroai emon.

5. Ogia egin dagizunean, asiñak artu ta emon egizuz aginduaren eraz.

(81) Korint. 2.ª, 6, 7.

(82) Justino: 1.º Apol., 67; Klemente'ren 1.ª, 1, 2; Iñazio: Errom. 9, 3.

(83) Tesalon. 2.ª, 3, 6; Timot. 1.ª, 6, 5; Mat. 7, 15; 10, 17, 16, 6, 11; Bernabe, 10, 4; Didascalía, 13'gn. atalburua.

(84) «Igarleak»: —lentxoago esan dogunez—, Espiritu Santuaren doaietz berba egiten ebenak: Mat. 10, 10; Luk. 10, 7; Korint. 1.ª, 9, 13, 14; Timot. 1.ª, 5, 17, 18. «Irakasleak»: Barri Ona irakasten ebenak: Sant. 3, 1; Ebert, 13, 7.

(85) Urteera, Ex. 22, 29; Zenbakiak, Num. 18, 20; Deut. 18, 3, 4; Ezek. 44, 30; Nehem. 10, 35. — «Igarleak eta irakasleak», kristauen artean, Alkartasun Zaarrean abadeburuk euken tokia dabela adierazoten dau.

* Bidazti: peregrino. — * Dolara: matsa zapaltzen dan tokia: lagar.

6. Era berean, ardao naiz orio-uparen bat zabaldu dagun zunean, artu asikiñak eta emon egiezuz igarleai.

7. Zure zidarraren eta zure jantzien eta ondasun guztie asikiñak artu —zeuk deritzazunez—, eta emon egizuz aginduaren eraz.

XIV

JAUNAREN EGUNA

1. Jaunaren egunean, batu zaitzeze ogi-banatzeko eskar-emoterako, zuen pekatuak autortuta gero, zuen oparigarbia izan daiten ⁽⁸⁶⁾.

2. Bere anaiari buruz eztabaidarik izan dagian edonoz barriz, alkarregaz adiskidetu arte, ez bedi zuekaz batu, zuen oparia loitu ez daiten ⁽⁸⁷⁾.

3. Opari oni buruz, Jaunak auxe esan eban: "Edonuz eta edonuz eskintzen yat opari garbia: Ni errege aundia naz-ta —diño Jaunak—, eta nire Izena errien artean arrigarria da-ta" ⁽⁸⁸⁾.

XV

GOTZAIÑAK ETA LAGUNTZAILLEAK AUKERATZEA

1. Aukeratu egizuez, ba, Jaunari dagokiozan lako gotzaiñak eta laguntzailleak: gizonetzko otzanak, diru-goserik ez dabenak, egizaleak eta aztertuak izan daitezala: igarleen eta irakasleen (*liturji*) egikizuna eurak be beteten dautsue-ta ⁽⁸⁹⁾.

2. Ez egizuez gutxizat artu, ba: igarleakaz eta irakasleakaz batera, zuen artean eurak dira goragarriak-eta ⁽⁹⁰⁾.

(86) «Jaunaren eguna» = Igandea, domeka. — Korint. 1.ª, 16, 2; Apostol. Egiñ. 20, 7; Agerpena, Apoc. 1, 10; Bernabe, 15, 9; Inazio Mart. 9, 16. — Jaunartu baino len, eliztarrak euren pekatuak autortzen dabez.

(87) Mat. 5, 23, 24; Mat. 15, 11-20; Mark. 7, 15-23; Ebert. 9, 13.

(88) Malak. 1, 11, 14. — Au Jesus'ek esan ebanik ez da agertzen Barri Onean.

(89) «Episkopos» = gotzaiñak; «diákonos» = laguntzailleak. *Didajé*'ren egilcek oncixek artzen dauz soil-soilik elizako burutzat. Paulo deunak (Tito, 5, 1-7) eta Lukas deunak (Apostol. Egiñ. 20, 17-28), barriz, «gotzaiñak» eta «abadeak». *Didajé*'k ez dakar bein de «presbyteiros» (abadeak) itza. Gotzaiñak eta laguntzailleak aukeratzeari buruz, ikusi Apost. Egiñ. 14, 22; Korint. 2.ª, 8, 19; Inazio Mart.: Filad. 11, 1; Esmirn. 11, 2; Polik. 7, 2. Baita Klemente'ren 1.ª, 42, 4, 5; Timot. 1.ª, 3, 3-10 be.

(90) Gotzaiñen eta laguntzailleen (diakonuen) agintaritza agertzen da emen.

ALKAR-ZUZENTZEA

3. Alkar zuzendu egizue, ez asarrekeriz, baketsu baiño, Barri Onean (*aginduta*) daukazuenez. Eta norbaitek beste iraiñik egin ba'dautso, ez begio iñok alakoari berbarik egin, ezta zuetariko iñogandik be ez dagiala alakoak berbarik entzun, garbatu daiten arte ⁽⁹¹⁾.

BARRI ONA, BIZITZA-EREDUA

4. Zuen otoitzai, limosnai ta osterantzeko egitada guztiai buruz, egizuez guztiak gure Jaunaren Barri Onean aginduta daukazuengan eraz ⁽⁹²⁾.

XVI

ALDIEN AMAIA

1. Zain egon zuen bizitzari buruz! Zuen kruseluak ez daitezala itzungi (*atzamatu*) ta zuen gerri-azpiak ez daitezala botu bagarik egon; gertu egon zaitzeze, ostera, gure Jauna gorriko dan ordua ez dakizue-ta ⁽⁹³⁾.

2. Sarri batu zaitzeze ⁽⁹⁴⁾, zuen arimai dagokienaren arburuz: azken-unean guztiz zindotuta ez ba'zagoze, zuen sistemenean bizi zintzazen aldi guztia ez yatzue ezetako be zango-ta.

AMAIAREN AURRETIKOAK

3. Izan be, azken-egunetan sasi-igarleak eta galtzailleak agaritu egingo dira, ta ardiak otso biurtuko dira, ta maitasuna gorroto biurtuko da ⁽⁹⁵⁾.

4. Izan be, gaiztakeria geiturik, gizonak alkarri gorroto zango dautse, ta alkar aurrean erabiliko dabe ta saldu egingo dabe ⁽⁹⁶⁾.

(91) Ecli. 10, 6; Timot. 2.^a, 4, 2; Polikarpo: Filip. 4, 2; Mat. 18, 15-17.

(92) Kolos. 3, 17.

* Dolara: matsa zapaltzen dan tokia: lagar.

(93) *Didajé* osoak —azken-atalburu onek batez be—, «Parusia» edo jaunaren etorrera goragarriaren gurari sakona dario. Mat. 24, 42; Luk. 12, 35; Mat. 24, 44; Galat. 6, 9; Ebert. 12, 3, 5.

(94) Inazio Mart.: Ef. 13, 1; 20, 2; Polikarpo, 4, 2; Klemente'ren 1.ª, 17, 3; Bernabe, 4, 1.

(95) Mat. 24, 11, 12. Baita Mat. 7, 15 be.

(96) Mat. 24, 12

Orduan, munduko guzurtia Jaungoikoaren seme lez agertuko da ⁽⁹⁷⁾, eta ezaugarriak eta mirariak egingo dauz.

Eta lurra bere eskuetan itzia izango da ⁽⁹⁸⁾.

Eta gizaldietan iñoiz egin ez ziran dongakeriak egingo dauz ⁽⁹⁹⁾.

5. Orduan, gizonen Epaia aztertze-sutan etorriko da ⁽¹⁰⁰⁾.

Eta (*lagun*) asko gaizpideratu ta galdu egingo dira.

Baiña euren sinismenean iraun dagienak, madarikatuta izan zanak berak atarako dauz onik ⁽¹⁰¹⁾.

JAUNAREN ETORRERA

6. Eta gero, egiaren ezaugarriak agertuko dira ⁽¹⁰²⁾:

Lenen, agerpen-ezaugarria zeruan; gero, turutotsare ezaugarria ⁽¹⁰³⁾, ta, azkenez, illen biztuera ⁽¹⁰⁴⁾.

7. Guztiena ez, ostera, esan zanez baiño ⁽¹⁰⁵⁾: "Jauna etorriko da, ta santu guztiak Aregaz" ⁽¹⁰⁶⁾.

8. Orduan, munduak Jauna ikusiko dau, zeruko odeien gainean datorrela ⁽¹⁰⁷⁾.

APOSTOLUEN SINISKITZA

(97) «Munduko guzurti» ori, Satanas da, antikristoa. Agerp., Apoc. 12, 9; Jon'en 2.ª, 7; Tesalon. 2.ª, 2, 4.

(98) Agerp., Apoc. 13, 7. Lurra antikristoaren menpean geldituko da.

(99) Tesalon. 2.^a, 2, 4; Mat. 24, 21.

(100) Huber'ek eta Hilgenfeld'ek «epaia» dakarre; esku-idaztiak «egin dako gizonak».

(101) Esaera ulergaitza; bakoitzak bere aldetara dakar: «biraoara beraren bidez urtengo dira onik» (Huber); beste batzuek, «biraoara onik urtengo dira» dakarre.

(102) Kristo'ren ezaugarriak. Jon. 14, 6.

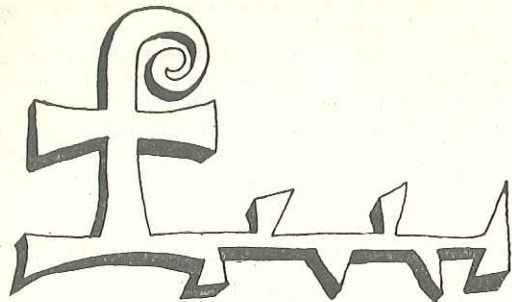
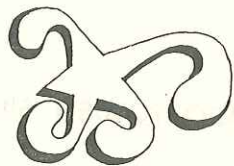
(103) Tesalon. 1.^a, 4, 17; Mat. 24, 30, 31. Oracula Sibyl., II, 188 ta abar.

(104) Agerp., Apoc. 20, 5 eta abar; Mat. 24, 31; Korint. 1.^a, 15, 52; Tesalon. 1.^a, 4, 16.

(105) «Guztiena ez» = guztien biztuera *goragarria* ez...

(106) Zakar. 14, 5.

(107) Mat. 24, 30; 26, 64.

APOSTOLUEN SINISKITZA

SARRERA

“Apostoluen Siniskitza” deritzona ⁽¹⁾, Elizaren lenengo aldietatik datorrigu, Apostoluakandik eurakandik.

Alan be, V'garren gizaldirarte, ez zan idatzita gelditu; aldi aretan bai, idatzita ezagutzen zan, Arles'ko Zesareo'ren autorrez dakigunez. Eta orixe darabil gaur be gure Eliza Amak.

Jesukristo'ren Elizako atea, Bateoa da; baiña bateoa artu baiño len, sinismena bear da. “Iragarri ta bateatu!”, agindu eban Jaunak ⁽²⁾. Eta alan, bateoa artu gura ebenak. Barri Oneko ikasbidea aurretiaz ikasten eben, Apostoluen agoz: Kristau-Elizak, lenengo-lenengotik, egi batzuk sinistu daitezala agintzen dau-ta. Irakasbide ori, agoz egiten zan: “Fides per auditum”, sinismena entzumenaren bidez. Orrela, sinismen-autorra biotzetan gordeteko zan, ez pergamiñoetan.

Orrezaz gaiñera, lenengo kristauak ardura aundia izan eben euren fedeko gai ezkutua arerioen eskuetara joan ez zeitezan: “Ez emon donetua txakurrai!”, irakurten dogu Barri Onean (Mat. 7, 5), baita Didajé'n be (IX, 5). “Apostoluen Siniskitza” edo “Kredoa” be oso gai eskututzat euken, eta kristau-barriak buruz ikasten eben. Jerusalem'go Zirilo'k, kristau-geiari siniskaia emotean, auxe dirautso: “Gai ezkutua emoten dautsugu ta geroko bizitzako itzaropena”; eta ori, 348'garren urtean ⁽³⁾. Gaiñera, kristau ez ziranai orretzaz ezer be ez esateko agintzen dautse, ta ingian (papelean) be ez idazteko (Cat., V, 12).

(1) Erderaz, «Símbolo Apostólico». «Erroma'ko Siniskitza» izenaz be ezagutzen da. Itzez -itz: gerkeraz, *symbolon* = ezaugarria; edo-ta, *symbolé* = sorta. Siniskitza = sinis-gai-tza: sinisgai-sorta.

(2) Mat. 28, 19. Ikusi «Apostoluen Egiñak», 8, 36-39.

Orrela, jakiña, lenengo iru gizaldietan ez da "Apostoluen Siniskitza" oso-osorik aurkitzen, idatzita beintzat, or-erantzatik zatika-zatika izan ezik.

"Apostoluen Siniskitza" au 100'garren urte aurretik izan zela egiña, Pedro deunaren ondorengoren batek eginda, Erromatik, bosgarren Aita Santuak, urtean.

Erroma'tik Aprika ta Prantzia'ko lurraldeetara zabalduta; Polikarpo'k Asia Txiki'ra eroan eban, eta III'garren garretan, zerbait geitua, Siria'ra ta Ejipto'ra eldu zan.

"CODEX LAUDIANUS" ETA "PSALTERIUM AETHELSTANI"

Sartzaldean, Siniskitza'ko erarik antxiñakoena Akileia'ko Errufino'ren bidez artu genduan, 400'garren urtean idatzitako bere Expositio Symboli agerkaian. An irakurten denez, elizabatuetan siniskitza orri zertxobait geitu dautsoela diño; baina Erroma'n ez dala orrelakorik jazoten (4).

Errufino'ren aitaturtako Siniskai-sorta ori, 338-339'garren urtean Aita Santu Julio Pari Martzelo'k, Anzira'ko gotzainak egin eutsan idazki entzutetsuan aurkitzen da, latinez; eta zertxobait izan ezik, Tertuliano'k eta Hipolito'k autortzen dabe Erroma'ko Siniskitza berbera da oso-osorik (5).

J. Usher'ek (Usserius) —1656'garren urtean il zan Armagh'eko goigotzain anglikanoak—, Erroma'ko Siniskitza eskuidatzi bitan aurkitu eban: gerkeraz (bainu gotiko izkia) Psalterium Aethelstani izenekoan, IX'garren gizaldiko lenengo urteetako; eta latinez, Codex Laudianus izenekoan, VII'garren gizaldiko lenengo urteetako. Barrukoa, biak bardin dakarre. Aztertzailleak diñoenez, C. P. Caspari'k eta Kattenbusch'ek batez be, idatzi biok inglesak Erroma'tik zuzen-zuzen bialduta artu ebezan —Erroma'tik joan yakeezan joan be Barri Ona iragartera— (6). Ortik be ba-dakigu Erroma'ko Elizak antxiñako siniskitza ezertxo be aldatu bagarik erabilli dauana, Gregorio Aundia'ren aldirarte. Ieki biok —Martzelo'rena ta Usher'enak— III'garren gizaldi erdikoak bainu lenagokoak zirala egiztu zan.

(4) Expos. Symb., 2'garren atalb.

(5) L., I, 64 ta abar.

(6) Martzelo au, Nizea'ko Eliz-batzar Nagusian Atanasio deunaren alde sutsu egin ebana da; geroago, Irutasunari buruzko gaictan bide okerrera jo eban. 374'garren urtean il zan. Martzelo'ren idazkia, Txipre'ko Epifanio'ren Panarion haer. (Adversus haereses) liburuan dator, 72'garren orri.

* Sartzalde: Occidente

Alan be, Usher'ren Psalterium Aethelstani iekia Martzelo'rena bainu jatorragoa da —Martzelo'renak, lenengo siniskitzaian "Aita" ez dakar; "eta betiko bizitza" geitzen dautso ostera. Biak, idazlariaren uts-egiñak.

Ona emen, orain, Codex Laudianus, latinez, eta Psalterium Aethelstani gerkeratik biurtuta.

CODEX LAUDIANUS

Credo

Sinisten dot

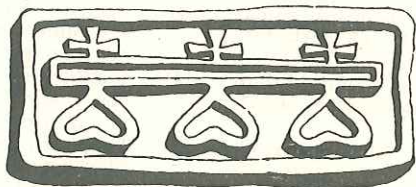
I. In Deum Patrem omnipotentem;	I. Jaungoiko Aita guztiz Altsua;
II. Et in Christo Jesu (?), filium eius unicum, Dominum nostrum,	II. Eta Jesu-Kristo, Aren Seme bakar, gure Jauna,
III. Qui natus est de Spiritu Sancto et Maria virgine,	III. Espiritu Santuagandik eta Maria Birjiñagandik jaio zana,
IV. Qui sub Pontio Pilato crucifixus est et sepultus,	IV. Pontzio Pilatos'en menpean gurutzean josia ta obiratua izan zana,
V. Tertia die resurrexit a mortuis,	V. Irugarren egunean illen artetik barrero biztu zana,
VI. Ascendit in coelis,	VI. Zerueta igo zana,
VII. Sedet ad dexteram Patris:	VII. Aitaren eskumaldean jesarrita dagoana:
VIII. Unde venturus est iudicare vivos et mortuos.	VIII. Andik biziak eta illak epaitzera etorriko darna.
IX. Et in Spiritu Sancto,	XI. (Sinisten dot) (8) Espiritu Santua,
X. Sancta ecclesia,	X. (Eta) Eliza Santua,
XI. Remissione peccatorum.	XI. Pekatuen parkamena,
XII. Carnis resurrectionis.	XII. Aragiaren biztuera. (eta betiko bizitza) (9). Amen.

(7) Emen datoan gramatika-utsegin batzuk, ez dira idazlariarenak ezta irakolakoak be, latin izkuntzarenak berarenak baino.

(8) Mako-barruetakoa, obeto ulertzeko izan da jarria.

(9) Martzelo'renak geitutakoa; alan be, geroago siniskitzetan beti erabilli izan da.

1965' GARREN URTEKO
IRAILLEAN
AMAITU ZAN,
«ENCUADERNACIONES BELGAS»
IRARKOLAN.
BILBAO

